

liko je jasno, da se je to moglo zgoditi pred koncem 14. stoletja, ker je v Zatiških letnikih leta 1261 kraj imenovan terg pod Ljubeljem (forum sub Lubellino), leta 1399, če ne že leta 1320, pa Novi terg (Neumarkt). Ondi se je odvalil del Korošice, ktera gora stoji pred Ljubeljem na izhodno stran; še današnji čas se hrib vidi v eni strani sterno odsekan, tudi je polno velicega in malega skalovja pod njim, tako da dolino zapira, in potok v se požira, ki mu pravijo Gebjen. Pravijo, da je skalovje posulo ves terg s cerkvijo vred, da so se pa ljudje oteli, in deloma na Koroško v Borovlje se preselili, deloma pa nižje se pomaknili, in novi Teržič sozidali, kjer je že poprej stalo nekaj hiš. Med ljudstvom se za vzrok te zgodbe pripoveduje, da velik drakon ali lintvern je derl čez gorenske hribe, in da so se pod njegovo silo posipi narejali.

Velik potres je bil na Krajnskem pozneje leta 1511, kakor Valvazor piše (buk. 15, str. 400 in 402). Začel se je 6. ali 26. marca, in je terpel 40 dni, da so se mesta in gradovi podirali, kakor stoji v zatiških letnikih. Valvazor šteje več gradov po imenu, ki so se takrat posuli, tako da so mogli vnovič zidani ali zapušeni biti; namreč Turjak, ki ga je potem Trojan turjaški v novo zidal; Planinski grad in Polhov gradec, ki sta bila potem oba v ravno postavljena; Gutenberg pri Teržiču, ki se zdaj v razvalinah Hudi grad imenuje; Blejski grad, kateri se sicer ni popolnoma razsul, se je vendar tako hudo tresel, da so ljudje menili, v jezero se bo prebnil. Tudi v Ljubljani so bile mnoge poslopja hudo razdjane, kot deželna hiša, vicedomova hiša ali sedanje poglavarjevo stanovanje, križansko poslopje, in druge. Vso škodo v celi deželi ceni Valvazor na 200,000 gold.

Ali je bil ravno ta potres, ali je bil drugačen, ki je idersko rudarijo, ki se je bila komaj začela bolj dobro opravljati, skoraj na nič spravil? Pri Valvazorji se ne bere nobena letnica, v iderskih spisih se nahaja leta 1525, ktera pa ni zanesljiva. Takrat tedaj, bilo je neko nedeljo zjutraj, ravno med časom Božje službe, je nagloma postal potres, in odvalil se je del hriba med zgornjo in spodnjo Idrijo na večerni strani, ter je zasul osko dolino, in zaperl Idrico. Ustavljena reka se je narašala bolj in bolj, postajala celo jezero, in segala proti rudarskim jamam. Ni bilo mogoče, vodi se ubraniti, prišla je nekje po Idrii do mesta, kjer zdaj stoji kapela sv. Janeza Nepomučana pod gradom, in vse jame so bile utopljene. Od drugod so mogli priti ljudje na pomoč, na 500, pravijo, jih je delalo, dokler si voda sama ni začela nove struge kopati, in sčasoma odtekat. Še zdaj leži mnogo večjih in manjših skal in pečin v strugi, ali pa ob kraji reke.

Na Gorenskem je bila pred 300 leti blizu Radoljce pod Jelovico razun Kropo in Kamne gorice še tretja sloveča rudarija in kovačija, namreč Kolnica. Cesar Ferdinand I. je 3. jan. 1550, kot lastnik radoljske grajšine, posebno rudarsko postavo dal za Kropo, Kamno gorico in Kolnico skupaj. (Valvazor b. 3, str. 383). Stala je pa Kolnica slabo uro višje od Kamne gorice v zaperti dolini, iz ktere Lipnica izteka; zdaj ondaj stoji le še malen, ki se še vedno pravi v Kolnici. Že o Valvazorjevem času ni bilo več sledu od ondašnih kovačij in rudarij, vès kraj je bil že namreč posut. Kakor so pripovedovali ljudje, ko sem bil ondaj, je nekega dne bil prišel strašen naliv; grozovita povodenj je s hribov navalila kamnja, sipe, persti, ter je razdjala in zasula vès kraj. Še zdaj se lahko spozná, kako je povodenj hudo razsajala; zakaj čez in čez po dolini se še kažejo jame in nasipi iz kamnja, peska in persti, ki so malo pripravi za rast in obdelovanje, ravno tako, kakor hude povodnji svet navadno pokvarijo. Morebiti je o tem kaj bolj natančnega zapisano v kakem radoljskem arhivu.

Še en popis mi je znan, pa bolj iz novega časa; slavni Haquet piše o njem v svoji oriktografii (b. 4. str. 58). V letu 1786 se je namreč odtergal velik del gore, ki na

severni strani zapira Vipavsko dolino. Kamnje, pesek in drugi razsip z ilovico in vodo vred se je uderl proti dolini; še se ob cesti, ki gré od Podveljba na Šturjo, obilno zna taci razvalin; tudi nižji griči in berda proti ravni se kažejo z enakim nasipom pokriti.

Starozgodovinska drobtinica.

Kako dolgo so že Slovenci na Pohorji?

Pohorje je štajarskih Slovincov sveta gora. Najdeš na njem še goste prvotne gojzde in pa zelene trate s sečno travo. Skačeta po njegovih pečinah bistri jelen in pa berhka serna. V gostem logu žvižga turji petelin, na podnožji pa popeva miloglasni slaviček. Kodraste ovčice se pasejo po zelenih oberhjih, in debele kravičke dajajo na visokih stanih tečno mleko. Najdeš na Pohorji rudnine in kovine v trebuhu gorá, po poveršji pa se valja rumena pšenica. Tudi sladka terta rodi rujne vina, — vsa ta planinska zemlja je stvarjena za poljodelce in živinogojce. Ljudstvo je krepko, jezik čerstev, in še hranuje bogat zaklad čistih slovenskih besed. Stanovavci imajo večidel imena ali po starih svojih paganskih bogovih, kakor: Perunik, Perkunik, Marant, Mitauc, Krak, Kresnik, Kurten, Marant, Svarožnik itd., ali pa po krajih svojih stanovališč, kakor: Pečnik, Planinšek, Stanovškeč, Goličnik, ali pa po rokodelstvu, s katerim se pečajo, postavim: Kovač, Žetinc, Kosir, Kosiunik, Mlatec, Tamaršek, Katuršek itd.

Pred tremi leti so v Skomrah dve uri gori od Vitanj našli rimsko-slovensk kamen, kterege so pozneje v vitanjski farovž prenesli. Tam sem jaz napis kamna si izpisal, kateri se tako glasi:

MESSOR. CATVREI.

AN. L. T. DVMRA.

SILVANI. F. AN. XXXI.

H. F. C.

LOVCITA. MESSOR. F.

ANN. XXX.

RIISIVIARVS.

ARMIANVS.

Razun imen Messor in Silvanus, v katerih brez dvombe tičite pohorski imeni Žetinc in Logar, so vse druge čisto slovenske.

Presodimo nje! CATVREVS = Kature. Katurške se imamo, toraj Kature*) po katurah. Katura pomenja: die „Sennerei“. Tudi pri Serbii: „Na kature turske udariše“, katun, „locus et casa mulcendis aestate ovibus“ (Vuk, rječnik str. 266). Katura in tamar je vse eno. Samo da v tamarah stojijo ovce, v katurah krave.

DVMRA iz temata dum, odkod duma, Sinn, cogitatio; Dumra**) toraj die sinnige, primeri česke imena: Mnata, Premysl, serbske: Dumica (Vuk rječnik s. v.) Zavoljo suffiksa primeri: iskra, mera itd.

LOVCITA = Loučita, die erleuchtete, iz temata luč ali kakor na Pohorji še sedaj izgovarjajo louč. Zavoljo suffiksa primeri imenita, znamenita, očita (glej Miklosič „Bildung der Nom.“ str. 66). Da so stari narodi pridevali otrokom imena po luči, poterjujejo imena: Lucius, Lucia, Fulgentius, Berhta, Zora itd.

RIISIVIARVS = Risiviar. Risivati pomenja: „mettere, schneiden“, toraj Risiviar = Messor. V slovenščini imamo risati „incidere, einschneiden, durch Einschnitte Zeichen machen“. V serbščini še se je ohranil pomen

*) Zavoljo suffiksa primeri imena pohorskih kmetov: Lakoše, Kline, Zore, Gale, Kare itd. Pis.

**) Pri Knabelnu so to vse keltiške imena; vendar nam ni povedal, kaj pomenjajo; samo DVMRA je poskusil razložiti in je rekel, da pomenja „Die Hausmaierin!“ Kako bode to ime po pravih keltiškega jezika v tem imenu razlagal, sam Bog vé. Pis.

žetinc, messor. Vuk (rječnik, 651) ima risar = žetelac. Zavoljo suffiksa primeri staroslov. veliar, magnas, poljsko miensiarz = mesiar, Fleischhauer, kosiarz = kosiar, der Sensenmacher. V novoslovenščini je iar = er zato imena: Kosër = Kosiar, poljsk. Kosiarz.

ARMIANVS = Armian = sansk. armjanas, iz korenike ar, „leuchten“. Oblika še se nahaja v imenih: Gabrian, Čavrian, Kocian, Golian, Modrian, pa že tudi: Gabren, Čavren, Kocen, Golen, Modren. Armian se veli današnji dan Ermen, z dalnjim suffiksom ec — Ermenec, Ermenc. Po prestavi čerk je iz armen postalo: romen, rumen, kakor rano iz arno, iz korenike ar, leuchten, sansk. aru, rōthlich. V osebnih imenih Armian, Ermen, Arnuga še se je ohranila prvotna oblika. Ermenov, in Ermencov še je več po Pohorji. Da so v Skomnah tudi našli rimsko-slovenski kamen z imenom IANTVMAR = današnjemu slovenskemu imenu Jet'mar sem že na drugem mestu omenil. Davorin Terstenjak.

Ozir v preteklo čase.

Napoleon I.

(Dalje.)

Poslednji dan mesca sušca 1796 je prevzel Napoleon poveljstvo armade na Laškem. Imel je sicer skušene generale, al armada je bila slaba. Njegovi nasprotniki so bili Avstrijanci in Sardinci; 60,000 mož jih je bilo. S svojim bistrim umom je kmalo nadomestil, kar mu je pri armadi manjkalo. Z oserčajočimi besedami je unemal svoje vojake in jih tolažil s tem, da bodo dobili v sovražnikovi deželi stotero tega, česar želé in potrebujejo. Potem jih pelje v boj in 12. aprila 1796 že premaga cesarske.

Njegovo poglavitno prizadevanje je bilo, avstrijsko armado od sardinske ločiti. 14. aprila premaga sopet svoje sovražnike in 15. se je ugvozdil med Avstrijance in Sardince. Ločene ste bile armadi. Sardinci so se hotli z njim pomiriti, al zmagavec se ni hotel drugače v to udati, kakor da se mu odprejo poglavitne mesta in terdnjave sardinske. Tako je dobil celo deželo v svojo oblast in z njo vse, česar je potreboval za svojo armado.

V tem so se Avstrijanci na levo stran Pada umaknili, da bi sovražniku Milan branili; mislili so, da bo šel pri Pavii čez Pad, al že 8. maja je bil Napoleon pri Piačenci že unstran reke in je zagnal cesarske armade do Ade nazaj. Kakor blisek je šel od mesta do mesta in kmalo je bila cela Lombardija v njegovi oblasti. Cesarski so se zbrali pri Mantovi.

Ko so italijanski vladarji vidili, da ne more Napoleona nihče ustaviti, so se prizadevali, z njim pomiriti se. Tako so se vse italijanske dežele pred njim tresle; njegovi žepi so se polnili in njegova armada se je navzela novega poguma. Veliko mu je pa tudi to pomagalo, da so bili Italijani s svojimi vladami nezadovoljni; verh tega je pa še podložne zoper njih vladarje psoval. Gorjé je bilo pa tudi vladarju, kateri ni bil popolnoma mirn! Plačati je mogel Napoleonu do poslednjega cempera; brez milosti je grabil in stiskal, da je njegova armada živela bolj, kakor ji je treba bilo. Kjer je bilo kaj drazega, kjer je bil kak izdelek umetnosti, vse je pobral in poslal v Pariz. Francozki jarm je začel Lombardom prekervave žulje delati; vzdignili so se. V mnogih mestih so planili čez Francoze in so jih pomorili. Napoleon pride in tepe nesrečne Lombarde z ognjem in mečem.

Avstrijanci so se ob reki Minčiju utaborili. 21. maja gré Napoleon čez reko, pa sopet ondi, kjer so se najmenj nadjali, jim vzame 1. junija Verono in jih zažene do tiroljske meje nazaj. Tiroljcom je obljuboval svobodo in samosvojnost; pa gluhim ušesom je govoril. Tudi v družih italijanskih deželah je začelo nekako zoper njega vreti; pa ko blisek je bil povsod in krotil nepokoje. Bolonijo in Feraro je imel v kratkem v svoji oblasti, in papež je bil prisiljen, z Napo-

leonom mir storiti. Drago drago ga je mogel kupiti, ker je mogel Bolonijo, Feraro in Ankono Napoleonu prepustiti. Tudi Toskana mu ni odšla. Milanski grad se mu je podal in potem je šel nad Mantovo. Avstrijanci so sicer odgnali Francoze od te terdnjave, pa po samem jih je premagal in 23. avgusta je začel že sopet Mantovo oblegovati.

V tem, ko so Francozi Mantovo oblegovali, je skušal Napoleon italijanske dežele v republiko predelati. Brez uzroka se loti Modene, in zedinil to deželo z novo cisalpinsko republiko; Parma in Genova ste se tudi podale. Avstrijanci so se z vso močjo prizadevali, Mantovo rešiti, pa zastonj; 2. februarja 1797 se je podala Francozom. Ta dan je planil Napoleon čez papeževe dežele, pa že 19. februarja je mogel papež mir storiti. Zdaj je imel Napoleon priložnost, se z avstrijskim cesarjem v njegovih lastnih deželah vojskovati. Preden je pretekel mesec, je imel Napoleon celo Goriško, Krajnsko in Koroško in nekaj Tiroljskega v svoji oblasti. O pravem času še se je začel Napoleon z nadvojvodom Karlom pogojevati in se je pomiril 7. aprila v Judenburgu za šest tednov. Al v tem je rastla njegova stiska bolj in bolj. Pred sabo je imel Avstrijance, kateri so se Tersta sopet polastili, na Italijanskem se je napovedoval punt. Zavoljo tega je sklenil 18. aprila v Leobnu začasen mir, v katerem je dobil od avstrijskega cesarja več dežel s Terstom vred.

Ko je dobil Napoleon Terst v svojo oblast, mu je začela beneška republika tern v peti biti; zavoljo tega ji je že 3. maja vojsko napovedal in 12. tistega mesca jo je imel že v svoji oblasti. Taka se je godila tudi z Genovo in sardinski kralj se je po drago kupljenem miru s Francozi zedinil. Kjer kolj je imel Napoleon svojo armado, so jo mogle dežele preživiti; verh tega je pošiljal neprecenljive zaklade dragih in umetnih reči v Pariz. 1. septembra se je začel z Avstrijo zastran miru pogojevati, kateri je bil 17. oktobra popolnoma sklenjen. Avstrija je zgubila tu Belgijo in najlepše italijanske posestva, dobila pa je za to Dalmacijo in Istro, kar so je pred Benečani imeli, tudi Benedke in Benečijo do reke Adiže ji je dal Napoleon.

(Dalje sledí.)

Kratkočasno berilo.

Atala.

Spisal Chateaubriand. Poslovenil po originalu Mih. Verne.

(Dalje.)

Na bregu reke Šata-Uše stoji divja smokva, ki jo je spoštovanje ljudstev posvečilo. Na tem kraji so bile device vajene svoje oblačila iz drevesne kože prati in na veje starodavnega drevesa obešati, da bi jih pih puščave sušil. Tu so bili nezmeren grob skopali. — Iz sobe žalosti se vzdignejo, mertvaško pesem pojé. Vsaka družina nese kakošen posvečen ostanek. Pride se h grobu; ostanjki se va-nj spusté; po legah jih razložé; odsebjajo jih z medvedjimi in brebrovimi kožami; grobnica se vzdiguje in drevo solz in spanja se na-njo vsadi.

Obžalujva ljudi, sin moj! Ravno ti Indijani, katerih šege so tako ganljive; ravno te žene, katerim sem se tako serčno smilil, terjajo sedaj z velikim vpitjem mojo smert, in cele ljudstva odlašajo svoj odhod, da bi veselje imele, viditi, kako mladeneč najstrašnejše muke terpi.

V neki dolini proti severju, ne dalječ od velike vasi, stoji hosta cipresnega in jelovega drevja, ki se ji kervni gaj pravi. Pride se va-njo po razvalinah nekega tistih spominkov, katerih pričetek ni več znan, in ki so delo nekega pomerlega ljudstva. Vsred te hoste se širi prazen prostor, na katerem se vojni jetniki navadno žertovajo. Slovesno me tje peljejo; vse se pripravlja za smert mojo; Areskui-tov kol se vsaja; smreke, brestí, ciprese padajo pod mahljeji sekire; germada se kopiči; gledavci si napravljajo iz drevesnih vej in debel gledišča. Vsak si umišluje drugače